

SZAKIRODALOM.

A magyar irodalom története. *Képes díszmunka két kötetben. Szerkesztette Beöthy Zsolt. Kiadja az Athenaeum irod. és nyomdai r. társulat. Budapest, 1896. I. k. A legrégibb idők-től Bessenyei fellépteig. Nagy 8-r. 510 l.; II. k. Bessenyei felléptétől a kiegyezésig. 840 l.*

Irodalmunk történetére vonatkozólag sok és széleskörű munkásság indult meg az utóbbi negyed-század alatt. Monografiáink közül többet említhetnénk, a melyek nemcsak egy bizonyos író működését, hanem mondhatni, az egész korszak irodalmi törekvéseit tisztázzák, vagy legalább kisebb-nagyobb alapossággal fejtegetik. A mint a politikai történetírás terén is láthatjuk, először az anyagösszehordás terhes munkája foglalja el még jelesebb történetíróink némelyikét is: az irodalomtörténet mezején is majdnem hasonló jelenséggel találkozunk, noha itt az anyagkutatás és gyűjtés még csak kisebb arányokat öltött. De itt és amott általában véve a részletkérdések földerítése, monografikus mozgalom jutott előtérbe, a minek természetes oka az eddigi kutatások elégtelensége.

Ez magyarázza meg a szóban levő munka keletkezését. Nem hiszszük, hogy mai nap bárki több joggal s a sikernek több reményével foghatna az egész magyar irodalomtörténet megírásához, mint Beöthy Zsolt, s mégis ő csak a munka *szerkesztésére* vállalkozott s nem egyszersmind annak *megírására*. Negyvenegy író gyűjtött maga mellé, a kik úgy szólván kisebb monografiáikat, a melyeket vagy már régebben megírtak, vagy e célra dolgoztak ki, vállalata számára bocsátották. »Igy egyfelől — írja Beöthy a munka előszavában — minden egyes cikk oly szakember tollából kerülván, kinek az illető tárgy sajátlagos tanulmányai körébe esik, ez a mód megbízhatóság és alaposság tekintetében is biztosítékot nyújt. Másfelől, kiváló írók közreműködése által, a munka *érdekes és becses emléke irodalomtörténet-írásunk jelen állásának.*«

Nem e helyre tartozik annak a kérdésnek vitatása: vajjon szükséges volt-e csakugyan ennyi író foglalkoztatni s ha kevesebb író nagyobb szakaszokat ölel vala fel. mit nyert volna a munka és felfogás egysége; de annyit kétségtelennek kell mondanunk, hogy az így szerkesztett munka aránytalanságaiból s gyöngébb részeiből folyó hibáit az egész mű értéke és használhatósága nagyban fölül múlja. A kritika számos megjegyzést tehet egyes lapjaira, de az elfogulatlan bírálónak el kell ismernie, hogy ez az egyetlen teljes munka napjainkig, a melyben az eddigi kutatások számottevő része fel van dolgozva, s a melyben a magyar szellemnek az irodalom körébe vágó története a nagy közönségnek is élvezhető alakban van összeállítva.

Ez utóbbi szempont a mennyire kedvező a könyv irodalomtörténeti értékének, majdnem oly kedvezőtlen tisztán bibliografiai becsének. Ez állítás némi bizonyításra szorul, noha elég világos.

A vállalat célja »irodalmunk ismeretének, szeretetének, ápolásának terjedésére és erősödésére« hatni, »még pedig történeti alapon való erősödésére, a melyen állunk, s a mely haladásunkat is biztosítja.« Ez okból az előre megállapított terv a nemzeti szellem fejlődésének ezredéves folyamát kívánta a mívelt közönség elé állítani. nem annyira egyes művek külön fontosságának feltüntetésével, mint inkább az egymást követő írók működésének az egyetemes nemzeti életre tett szembetűnő hatásával. Ha a célját elérte, vagy csak közel jutott is hozzá, szívesen elengedjük a bibliografia szempontjából támasztható követelmények nagy részét. Hiszen az csak természetes, hogy senki sem fogja kevésbé fontos munkák teljes címét, megjelenése évét, nyomtatója nevét s kiállítását tulajdonságait *ebben* a könyvben keresni akkor, a midőn az 1711-ig terjedő irodalom bibliografiai jegyzéke amúgy is közkézen forog, az újabb irodalomnak pedig a milyen olyan összeállítása Petrik három kötetében szintén feltalálható, s midőn a Szinnyei József nagy becsű munkája is reményt ad a befejezésre s immár négy kötete addig is rendelkezésünk alatt van. A külföldi irodalom történetéről szóló jelesebb munkákban is hiába keressük a teljes címeket, s mind azt, a mit bibliografiai szempontból tudnunk érdemes.

E ponton áll ellentétben a nagy közönség kívánalma a szakemberével. S igazában véve emennek a számára *egészen külön, bibliografiaiilag megírott, illetőleg összeállított irodalomtörténet is épen oly szükséges, mint a tisztán a szellemi fejlődés egyöntetű folyamatát a maga egészében visszatükröző munka.* A szóban levő mű inkább a nagy közönséget s a tanulni vágyó ifjúságot tartván szem előtt, világos, hogy a bibliografiai követelményeket mind ki sem akarta elégíteni. Ezt a világért sem megrovásul hozzuk fel (hisz a magunk homlokára is hamut kellene

hintenünk), csak annak a határnak a kijelölésére nézve, mit és mennyit kívánhatunk meg, e díszmunkától joggal a bibliografia területének oly mérvű tiszteletben tartására, mely a művészibb értelemben vett irodalomtörténetírás formáját nem veszélyezteti, s a mely nélkül nem is képzelhető. Más szóval mennyit vesz föl az irodalomtörténet a bibliografiából?

Minden irodalomtörténet szükségképen a bibliografiából fejlődik; egy darabig amazé az elsőség, majd az irodalomtörténetírás egy rangon van társával, mint nálunk Toldynál, a német irodalomban Kurznál, stb. de aztán a bibliografia az irodalomtörténet mellett nagyon kicsire zsugorodik össze s kénytelen a kakukfi módjára más fészek után nézni. Pedig ez nem egészen jól van így. Nem tudjuk, vajjon többet elidegenít-e magától a művelt közönségből a szóban levő munka, ha egy kissé több figyelemben részesíti a bibliografiai követelményeket s nem több hiányt mutat-e jelen formájában a szakember előtt? Sőt még a művelt olvasó közönség nagyobb része is szívesebben vette volna, ha oly forrásmunkákat, a melyek az írott költészet kora előtti magyar irodalmat fenntartották, s a melyekről nem is egy, de több helyen is hosszasabban van szó, cím szerint is idézte volna az író s megmondotta volna, hogy ő ezt meg ezt a kiadást használta. Nem hinnők, hogy ez haszontalan fáradság lett volna.

Csak néhány példát hozunk fel erre nézve. Erdélyi Pál »A pogánykori költészet emlékei« című szakaszban Anonymus, Kézai és a képes krónika anyagát veszi vizsgálat alá, Kézainak és Márknak néhány fejezetére hivatkozik is, de azt egy szóval sem említi, hogy milyen kiadást használt, s ha az olvasónak kedve kerekednék e krónikásokat végig olvasni, hogy találhatná meg őket legkönnyebben. Jól tudjuk, hogy az olvasók egy része nem szorul ilyen útmutatásra, hisz előtte eléggé ismeretesek e művek, de bizonyára sok olvasó megköszönte volna, ha ez iránt is felvilágosítást nyer. Ugyanezt mondhatni a Sebestyén Gyula első cikkére vonatkozólag is. Nem lett volna fölösleges az okleveleket, a melyeknek adatait felhasználja, világosan megmondani, vajjon kiadott gyűjteményben jelentek-e meg s melyikben, vagy pedig csak kéziratban vannak meg eddigelé. Simonyi a »Legrégibb nyelvemlékeink« című szakaszában hasonlóképen számos Árpád-kori határleíró oklevél adatát értékesíti, de azzal mindenütt adós marad, hogy az olvasónak meg is mondja, hol találhatja fel ez okleveleket. A kódexek nyelvéről és sajtóságairól egy másik cikkben szépen beszámol, példákat, illetve idézeteket is hoz fel, de a kódexek kiadásait sehol sem említi, noha bizonyosan e nyelvemlékek majd mind kezénél voltak.

Azt véljük, hogy ez a kíváncsi kielégítése alig zavarta volna az olvasót, de bizonyára sok ismeretvágyó ifjúnak kedvet

adott volna talán a további kutatásra. Horváth Cyrill szintén elfeledi fölemlíteni, hol találja a középkori költészet egyházi és világi maradványait összegyűjtve az olvasó, noha egy helyen idézi a Régi M. Könyvtár I. kötetét. Még inkább szerettük volna, ha Marczali megnevezi vala a krónikák különféle kiadásait, a melyekről méltán oly önérzetesen szól.

A későbbi kor irodalma már bibliografiai tekintetben is világosabb, pontosabb. Igaz, a munkáknak lehetőleg rövid czime van a szövegben adva, rendszeren a megjelenés esztendejével együtt; de ha hozzáveszszük, hogy a nevezetesebb művek czímlapja hasonmásban is közölve van, teljesen kárpótlást nyerünk a megrövidített czimekért. Itt általánosságban bajos megmondani, a munkának mely részei pontosabbak bibliografailag. Például Négyesy László a Geleji Katona István egy pár művét a megjelenés éve nélkül említi, de már a Káldy bibliáját szó szerint idézi. Ellenben Bánóczi Józsefnek fölösleges volt a »Magyar Encyclopaedia« hosszú címét idéznie, midőn a munka czímlapja hasonmásban úgy is közölve van. Széchy Károly »A megújhódás« című szakaszban a mult század végén megindult hirlapokat és folyóiratokat felhozván, sem a vállalat kezdetét, sem annak megszűntét nem jegyzi meg, a mi már sem sok teret el nem foglalt, sem sok fáradságba nem került volna. A francziásokról szóló cikkében is adós maradt a művek megjelenési idejének fölemlítésével: de már az utána következő cikkekben Négyesy és Endrődi részletes és teljes címeket adnak s igen helyesen mindenütt megmondják a művek kiadása évét is, sőt itt-ott érdekes bibliografiai jegyzetet is tesznek.

Azonban nem folytatjuk tovább ez egyszerű lajstromozást. A hátralevő részben elég pontos följegyzések vannak az egyes művek különböző kiadásairól, úgy hogy e tekintetben még bibliografailag is nyereségnek mondható a könyv irodalmunkra nézve. S igen jó példa arra, hogy az irodalomtörténet mennyire nem lehet el a bibliografiának oly nemű használata nélkül, a mely a kétféle tudomány érintkező pontjait tiszteletben tartja.

Másfelül azonban, s itt már egyenesen a szerkesztők munkájának méltatására térünk, a könyv kiállítása, ha a számtalan szemléltető hasonmást, arczképet, az írók életére jellemző tárgyak rajzait veszszük tekintetbe, valóban meglep gazdagságával, pazar pompájával. E tekintetben a legnagyobb elismerés illeti meg a szerkesztőket, a kik fáradságos munkával felkutatták a legjellemzőbb képeket, s a kiadót, a ki anyagi áldozatot nem kimélve, művészi izléssel készíttette meg azokat a munka számára. Elég egy tekintetet vetni a második kötet végén levő képek jegyzékére, hogy világos legyen előttünk a szerkesztők és kiadó érdeme. El lehet mondani, hogy nincs a könyvben fölemlítve egyetlen nevezetes munka, a melynek vagy czímlapját, vagy írójának arczképét,

vagy épen a munka kéziratát sikerült másolatban ne láthatnók. A Korvin-kódexeknek legszebb lapjait kapjuk így, sőt jellemző kötésének hasonmását is.

De nemcsak az írók életére és műveire vonatkozó képekkel díszeskedik a szóban levő munka. A magyar szellem és művészet általános történetéből is sokat felölel, kivált a középkorból, a mi a közművelődés tekintetében csak érdekes. Ilyenek például: Buda a XV. században (Schedel krónikája után), Magyarország czimere Mátyás korában, a középkori könyvtár, a trauai dóm kapuzata, a kassai dóm, a nagyszombati egyetem, stb. Természetesen itt még számos jellemző képet lehetett volna közbevegyíteni, de igazolatlan követelményekkel előállani kinek jutna eszébe akkor, midőn a szerkesztők a legjavát válogatták ki a szemléltető képeknek.

Ha az ismertetés elején azt mondtuk, hogy a bibliografia követelményei a művészibb értelemben vett irodalomtörténet-írással sokszor ellentétben vannak: most ez állítást oda kell módosítanunk, hogy a bibliografiának csak *száraz követelményeivel* vannak ellentétben, s ha az irodalomtörténet — mint-e munkában látjuk — épen a művelt közönség érdeklődését akarja kielégíteni, újra vissza kell térnie az eredeti forráshoz. Ám e részben igazi képző s tanító erejű tudomány az irodalomtörténet és társa a bibliografia is. Még pedig kettős formában.

Ha a művelt magyar közönség, mint hiszszük, az irodalom szeretetének ápolására ehhez a könyvhöz nyúl, mint gazdagon csörgedező forráshoz: még inkább haszonnal olvashatja az érettebb tanuló ifjuság. S az illusztrációk becese e tekintetben még nagyobb. Vidéki tanáraink e segédeszközzel úgy szólván mind azt pótolhatják, a mit csak a fővárosi intézetek tanárai tehettek eddig a vezetésükre bízott ifjúsággal. Hogy a munka régen érzett hiányt pótolta épen e szempontból: senki sem vonhatja kétségbe, s hogy e hiányt talán első sorban illusztrációival pótolta, alig szorul bizonyításra. Ebben van bibliografiai fontossága. *Dr. Váczy János.*

Régi Magyar Könyvtár. III. kötet. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézi-könyve. Írták Szabó Károly és Hellebrant Árpád. Kiadja a M. Tud. Akadémia. I. rész, 2547 szám. (1480—1670.) Budapest, 1896. Nagy 8-rét, VIII+ 800 lap.

A mindennapi olvasmányainak élő nagy közönség rendszerint tudomást is alig vesz róla, ha az irodalom terén egy nem évtizedek, de évszázadok tudományos munkásságára kiható bibliografiai kézikönyv kerül ki a sajtó alul. A szerző közönségesen zajtalanul, úgy szólván titokban dolgozik és még a sajtó részéről sem igen részesül a megérdemlett figyelemben, s örülnön ha annyi anyagi támogatást biztosítanak neki, hogy ne kelljen saját magánvagyónát kockára tenni ellenállhatlan szenvedélye kielégítésére.